

Vál: az Ürményiek hagyatéka

Takács Zsuzsanna, Budapest (tzsuzsi54@gmail.com)

„Idegen dolgokkal foglalkozni és a magunkét elhanyagolni... megbocsáthatatlan hiba... Mi tehát az oka annak, hogy a magyar ifjúságot ebbe a hibába sodorjuk? Miért nem tanítjuk inkább úgy, hogy megismerje a hazai dolgokat? ... Vajon a haza története annyira szegény, hogy oly példák nélkül szűkölködik, melyek az ifjút... a haza szeretetére lelkesítik?”

(Idézet Ürményi József *Ratio Educationis* c.,
1777-ben felterjesztett munkájából)

Vál története dióhéjban

Fejér megye szívében található a Váli-völgy, közepén a kies Vál, mely település már az őseink bejövetele előtti évezredekben is lakott és népes hely volt. Erről tesznek tanúbizonyságot az ásatások és a földmunkák során talált leletek. Vál a névadója a régészetben világszinten ismert „váli kultúrának”. A honfoglalást követően a település az Árpád család birtokai közé tartozott. A köztudatban Árpád unokájáról kapta a nevét, de a tudomány jelen állása szerint Árpád unokájának a neve az olvasat szerint Fajsz vagy Falicsi. *Vinis Ferenc* egykori káplán a település nevét pedig a vallis = völgy szóra vezeti vissza. Jelentős településnek számított, 1166-ban már tizedet fizettek, és a Veszprémi Püspökséghez tartozott. IV. Béla uralkodása alatt a lakosok már hithű katolikusoknak vallották magukat. 1274 körül Váli Póka, 1353-ban Váli Tamás, 1388-ban Váli Péter, 1395-ben Váli Egyed volt a település ura. 1494-ben Somi Józsa temesi bán, majd 1518-ban Ákosházi Sárkány Ambrus birtokolja Vál felét. 1527-ben Sárkány Ferenc perbe fogta a birtokát elfoglaló Endrődi Somogyi Ferencet, a pert elveszítette, I. Ferdinánd a birtokot elvette és Székesfehérvárnak adományozta. ¹ A református vallás 1579-ben kezdett elterjedni a református Jakusits Ferenc győri várkapitány tulajdonlása alatt. A török hódoltságot követően 1728-1773-ig Vál a komáromi jezsuita rendház tulajdonát képezte. Az 1775. december 15-én kelt adománylevellel, Mária Terézia településünk későbbi legnagyobb alapítójának, Ürményi József státuszminiszternek adományozta Vált, aki azt mezővárosi rangra emelte. Az Ürményi család évszázados birtoklását követően 1878-ban Dreher Antal vásárolta meg a birtokot, majd azt fia, Dreher Jenő örökölte.

Vál, a második katonai felmérés térképe (1806-1869)

¹ <http://mek.oszk.hu/02000/02098/html/03fej.htm>

Vál műemlékei

Az Ürményi-kastély

Az U-alakú copf stílusú kastély az 1780-1800 évek között épült. Korábban az alsó szint a jezsuiták rendháza volt, majd Ürményi József építtetett rá még egy szintet. Klasszicista erkélyrácsa a budavári prímási palota és az Országház u. 5. kapualj lunetta rácsával együtt kerülnek említésre, mint a 18. század utolsó évtizedéből való kovácsoltvas remekművek². *Dreher Jenő* tulajdonlása alatt csupán gazdatiszti lakások céljára szolgált, a háború során német katonai szálláshelyként és hadikórházként funkcionált, később pedig mezőgazdasági szakiskolaként működött. Napjainkban üresen áll, és várja, hogy ismét régi pompájában tündökölhessen.

Az Ürményi-kastély (Fotó: Fiskus Olga)

A váli katolikus templom

Ez év augusztus 15-én ünnepeltük templomunk születésének 193-ik évfordulóját. A templom klasszicista stílusban épült, alapterülete 1170 m², Fejér megye legnagyobb, az ország kilencedik legnagyobb temploma.

A boldogult nagy férfi, *Ürményi József* által emeltetett váli templom 1824. augusztus 15-én készült el. A tervezési munkákat 1818-1819 között végezték, 1819. augusztus 15-én kezdődött meg az építkezés, majd az alapkövetételre 1820. augusztus 15-én került sor. 1824. augusztus 15-én a templomot nyers formájában *Ürményi Péter* esztergomi kanonok áldotta meg. A templom díszítése 1854-ig folytatódott, míg a ma ismert állapotát el nem érte. Az első szentmisét *Farkas Imre*, akkor helybeli plébános tartotta. 1854. október 3-án, aki akkor már székesfehérvári püspöki minőségében szentelte fel a templomot.

A váli katolikus templom napjainkban

A váli templom tervezőjének kiléte vitatott. Vinis Ferenc szerint Heine mérnök tervei alapján készült: a plébánia jegyzőkönyvében ugyanis – bár „Heyne” alakban - feltűnik Heine neve. A történelmi Magyarország építészetéről szóló szakkönyv szerint³ viszont *Josef Franz Engel* (Engel Ferenc 1776-1827) nevéhez köthető. Ki tudja, lehet, hogy mindkettőjüknek volt valamilyen szerepe a váli templom megalkotásában...

² [Pereházy Károly: A kovácsoltvas-művéségről](#). Az OMM kiadványa.

³ Magyarország építészetének története – szerk. Sisa József - Dora Wiebenson, 1998 Vince Kiadó

A váli lányok és asszonyok keze nyomát viseli egymillió téglá, melyeket saját kezükkel készítették a templom építéséhez.

A katolikus templom látképe madártávlatból, mellette a gótikus templomtorony (Fotó: Wikipédia)

A váli templom belseje (Fotó: Wikipédia)

A gótikus templomtoronnyal és történetének kutatásával írásunkban később részletesen foglalkozunk.

Az Ürményi-mauzóleum

Az Ürményi család mauzóleuma, amely a katolikus temetőben található, 1834-ben épült klasszicista stílusban Engel Ferenc tervei alapján. A kör alakú mauzóleum magas, felülvilágított, kupolaszerű épület, felül kápolnával, alul pedig a kriptával. Belső falai empire stílusban készültek, falfestményei a templomot is díszítő hazánkfia, Wagner József alkotása. A falfestmények a halált, az ítéletet, a leláncolt poklot és a boldog örökkévalóságot ábrázolják. A mauzóleum fenntartására Ürményi János pénzt hagyományozott, amely azonban az idők során értékét veszítette, így az építmény számos alkalommal válságos helyzetbe került.

A mauzóleum (Fotó: Fiskus Olga)

A halál

Az ítélet

A leláncolt pokol

A boldog örökkévalóság

A váliak számára jelentős szerepet tölt be a kápolna, húsvét hétfőn ide járnak Emmauszba⁴, központi szerepet kap továbbá a mindenszentek ünnepi és halottak napi istentiszteletek során is.

A kutatás mozgatórugói

A felmenőimmel kapcsolatban az édesapám halála után sok kérdés maradt megválaszolatlanul. Gyermekkoromban nagyon sok történetet mesélt nekem Válról, az ottani életről, a családról, de többet szerettem volna tudni. Nem csak neveket, évszámokat, hanem a mögöttük álló személyeket is szerettem volna megismerni. Ezért fogtam a családfa-kutatásba. Ahogyan kutattam, egyre több dolgot tudtam meg, már nem csupán a családról, hanem más váliakról, a faluról, annak történetéről és hősi halált halt váli katonákról is. Nem hagyott nyugodni a gondolat, hogy vajon a szeretteik, a ma élő rokonaik tudják-e, hogy mi történt velük, hogy hol nyugszanak, le tudták-e róni kegyeletüket a sírjaiknál. Minél több újdonságot találtam Válról, annál inkább izgatott a kérdés: vajon gyűjti-e ott valaki a helytörténethez kapcsolódó dolgokat, érdeklí-e a falubelieket ez a sok érdekesség.

Akár isteni sugallatnak is tekinthető, hogy nemsokára felfedeztem egy blogot, amelynek szerzője váli vonatkozású képeket gyűjt. Írtam neki, és megbeszéltünk, legközelebbi váli látogatásomkor elviszem neki az összes családi fotót szkennelésre. Az azóta barátommá lett *Szabó Évának* köszönhető, hogy az igazi nagy kutatás kezdetét vette, és nem otthon porosodnak a családi dokumentumok. Tökéletes helyre vetett a sors. Vál múltjának kutatását Szabó Éva és *Dudásné Viktori Katalin* kezdték el. Sok családnál jártak, régi képeket kaptak kölcsön, amelyeket digitalizálva őriznek meg a jövő nemzedékek számára. A fotók egy részét a „[Vál régi képeken](#)” megnevezésű Facebook oldalra töltik fel, amelyet Szabó Éva szerkeszt. A fotókon kívül számos más, a falu történetét érintő dokumentumot, érdekességet is megosztanak az eddigi kutatások eredményeképpen. Magam is csatlakoztam a falu helytörténeti csapatához a saját kutatásaim eredményeivel.

A váli világháborús emlékmű
Erdey Dezső alkotása

Váli hősök

Az első, talán legnagyobb munkám az I-II. világháború során hősi halált halt váli katonák adatainak összegyűjtése volt. Ehhez kiindulópontként a hősi emlékműre felvett névsor állt rendelkezésemre. A fellelhető adatbázisok, cikkek, ezredalbumok és halotti anyakönyvi kivonatok segítségével táblázatba foglaltam az adatokat, majd megkerestem a HM HIM Hadtörténelmi Levéltárat és a Bécsi Kirendeltségét is. Azt kértem tőlük, hogy a táblázatban szereplő személyekről, illetve a még nyilvántartásukban fellelhető váli hősökéről szolgáltassanak további, kiegészítő

⁴ Eredetileg Bóly községből eredő népszokás. Húsvéthétfőn délben-délután a családok összekészítik az ünnepre készült inyencségeket: sonkát, főtt tojást, tormát, ünnepi süteményeket, ezekkel mennek a Kápolnához, majd a présházához közös kóstolásra.

adatokat, hogy ezt a későbbiekben megoszthassam majd azokkal a családtagokkal, akik talán még ma sem tudják, hol tűnhetett el hozzátartozójuk. Mind a bécsi kirendeltség, mind a budapestiek nagyon segítőkészek voltak, így a táblázat plusz adatokkal bővülhetett.

I. világháborús hősök

Az első világegés Válból 123 áldozatot követelt, akik a császári és királyi 69. és 17. gyalogezredben szolgáltak. Különleges felfedezést sikerült tennem, amikor kapcsolatot találtam a váli katonák és a *Margittai Gábor* könyvében⁵ megírt szamár-szigeti szellemkatonák között. Dudásné V. Katalin hívta fel a figyelmemet a szellemkatonák történetére, amelyről dokumentumfilm is készült. A Földközi-tenger közepén, Szardínia partvidékén található Asinara szigete (Szamár-sziget), amely az ott élő albínó szamarakról kapta a nevét. A sziget az első világháborúban hadifogolytáborként funkcionált, elmondhatatlan kínokat okozva az osztrák-magyar sereg katonáinak. A szerb hadszíntéren fogságba esett katonák marhaszállító gőzösökön érkeztek meg Szardíniára - ha egyáltalán eljutottak odáig -, majd onnan az ördögi lágerszigetre. A fogolytábor, amelynek létezését sokáig titkolták, az egyik sötét foltja a történelemnek. Mikor először tudomásomra jutott a történet, végig lapoztam a listámat. Egyik

Numero d'ordine	GRADO	CASATO E NOME	PATERNITÀ E MATERNITÀ	CLASSE O ETÀ	LUOGO DI NASCITA	DATA DI DECESSO	LOCALITÀ DI MORTE E SEPOLTURA	Annotazioni
671	Sold. 4 Honved	Bartha Istvan	Istvan	1898	Bekes (Ungheria)	15.12.18	Osp. mil. - Pavia	
672	Sold. 12 fant.	Bartha Lajos	Pal	1892	Acs Gesztes (Ungheria)	14. 5. 19	Osp. mil. - Stilo	
673	Sold. 17 fant.	Barthevic Kasimir . . .	Martino	1879	—	26. 2. 19	Osp. mil. - Pordenone	
674	Sold. 69 fant.	Bartik Janos	Ianos	1881	Wal (Boemia)	29.11.18	Osp. mil. - Portotorres	

Bartik János adatának hibás bejegyzése

rokonom, *Bartik János* a 69. gyalogezredben szolgált, és 1918-ban, mindössze 36 éves korában hunyt el. Ő azon „szerencsések” közé tartozott, akik elértek a szigetre. Margittai Gáborral is megosztottam azon gondolatomat, hogy a szigetre Bartik Jánoson kívül más váli szellemkatonák is elkerülhettek. Nagyon kedves és segítőkész volt, szűrőpróba-szerűen még egy személyt, Bukó Józsefet is sikerült azonosítania, aki 1919-ben, már a pokoli hadifogságból szabadulva, a hazafelé vezető út során halt meg Veronában. Kiderült az is, hogy számos adat töredékes, hibás. Bartik János esetében például születési helyként a csehországi Walt adták meg. A halálát a szardíniai kikötőváros Porto Torres

3200	Soldato	Buko Joseph	Nikola	1882	—	22.10.19	Osp. mil. - Verona	
------	---------	---------------------	--------	------	---	----------	--------------------	--

Bukó József adata 1919-es veronai halálának feltüntetésével

katonai kórházában jegyezték be. Nem biztos, hogy a valóságban is ott történt: lehetséges, hogy még az Asinara-szigeten, esetleg malária, a kényszermunka vagy baleset okozta a halálát. A Honvédelmi Minisztérium folyamatosan rakja össze a mozaikdarabkákat, ott is készül kereshető adatbázis a már-

⁵ Szamár-sziget szellemkatonái Margittai Gábor, Scolar Kiadó, 2014

már elfeledett szellemkatonákról. Bízom benne, hogy a szórványos hibák ellenére is sikerül sok honfitársunk pontos beazonosítása.

A II. világháború hősei és áldozatai

A II. világháborúban a falu 104 lakosa vesztette az életét. Több csoportba oszthatók. (A vonatkozó táblázatokat a Google Drive tárhelyén tesszük közzé.) Az első csoport a [háborús hősök](#), akik odavesztek vagy eltűntek a háború során. Őket az I. világháborús hősökkel egy táblázatban soroljuk fel. A második csoport a [váli zsidóság](#) egy része, akiket Auschwitzba deportáltak, és onnan nem tértek haza. Őket az imént említett táblázat tartalmazza. A harmadik csoportot a váli civil [áldozatok](#) alkotják. Róluk külön táblázat is készült a halotti anyakönyvi kivonatok alapján. Fontos megemlíteni, hogy néhány összeírt áldozat nem erőszakos cselekmény, de a háborús helyzet következményeképpen halálozott el. Akad közöttük természetes haláleset is. A civilek elleni rémtettek között az egyik legborzasztóbb az egész Almádi család kivégzése, vagy az, amikor egy öt napos csecsemőt is megfojtott az egyik orosz katona.

Az I-II. világháborús veszteséget tekintve összesen tehát 227 személyről szólnak az összeírások. A katonai hősökre koncentrálok eddigi gyűjtés során 205 személyről sikerült pontosabb adatokat rögzíteni, számos esetben a mai nyughelyük feltüntetésével, halotti kartonokkal, a kiérdemelt kitüntetésekkel mind a hazatértek, mind az ott maradtak tekintetében. Az összeíráshoz képest itt szerepelnek olyan személyek is, akik a névsorban nem szerepelnek, illetve akikről nem sikerült bővebb információt gyűjteni.

A váli zsidóság

A következő munkám a váli zsidóság felkutatása volt. Tudtam, hogy nagyobb számban a szomszédos Kajászón éltek, ezért áttanulmányoztam az 1895-1905 közötti időszak születési-házassági-halotti anyakönyvi kivonatait, a névváltozásokat, cikket Vál vonatkozásában is. Felvettem a kapcsolatot a cfáti [Magyar Nyelvtérületről Származó Zsidóság Emlékmúzeumával](#), hogy megtudjam: rendelkeznek-e információkkal a váli zsidósággal kapcsolatban. Náluk nem voltak adatok, de örömmel vették, hogy kutatásom eredményeként mind a cváti múzeum, mind a budapesti Holokauszt Emlékközpont gyűjteményébe bekerültek Vál és az ott élt zsidóság adatai. Szomorú tény, hogy a Válról elhurcolt zsidók közül mindössze egyetlen ember, Weinstein Ferenc tért vissza a faluba.

A váli gótikus templomtorony

A váli gótikus templomtorony iránt egy helyi legenda keltette fel az érdeklődésemet. A hiedelmek szerint a torony alatti kriptában egy fiatal lány nyugszik, aki úgy fest, mintha csak aludna. A korábban a templomtorony körül ásásokat végzett régészeket is megkérdeztem: a torony alatt valóban létezik-e kriptá, illetve láttak-e erre utaló nyomokat. Igaz, ők a török korra vonatkozó kutatá-

sokat folytattak, de nem tartották elképzelhetetlennek a felvetéseimet, hiszen a canonica visitatiok⁶ is erről tanúskodnak. A legenda tehát mégsem csak legenda, legalább is abban a tekintetben, hogy a kripta létező dolog. De vajon melyik család alussza ott örök álmát?

A csonka
templomtorony

A katolikus templom szomszédságában található torony csonka torony, amely Vál ősi, rég elpusztult templomából maradt fenn. Erről a templomról keveset tudni. Többek emlékezetben él egy olyan információ, miszerint Domak József iskolagondnok már szétesett házának lebontásakor az egyik ágason A(nno)D(omini) 1181." (Az Úr 1181. éve) bevéselt felirat volt látható. A történet szerint a gerenda az ősi templom bontásából való volt.

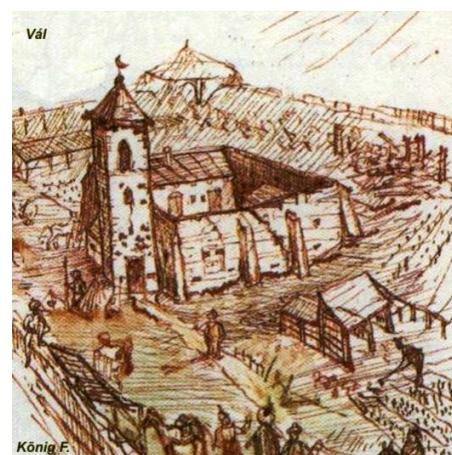
A torony körül az 1970-80-as években végeztek kutatásokat, ásásokat. A kutatások eredményei alapján az új templom több periódusban épült fel. A 12-13.század fordulóján itt egyhajós épület állt, majd a 15. század végén bővítették háromhajóssá. A tornyot még a középkor végén az Ákosházi Sárkány család birtokszerzése után, a 16. század elején emelték.

1550-ben a törökök a templom köré palánkot építettek, ekkor a torony ór- és kaputoronyként működött.

A toronynak az új templom felé eső oldalán napóra maradványai láthatók, amely a XVIII. század első felében készülhetett.⁷

1747-ben a falu temetője még a templom körül terült el. A templom zsindegyel volt fedve. A törökök felgyújtották a várrá átalakított templomot, majd pedig löporral felrobbantották a tornyot, amely az égés során kettéhasadt.

A toronyban három harangvolt, az elsőt 1732-ben vették, a másodikat 10 évvel később, a legkisebbet (60 fontos) pedig Cserkó István, a komáromi rendház főnöke ajándékozta a templomnak. A templom tornyát 1753. május 28-án kezdték javítani, és augusztus 11-ére be is fejezték. Ekkor került fel a toronyra a kettős kereszt, melynek gömbjére ónpikszist tettek ereklyékkel, szent képekkel, irattal. Az 1747. június 14-ei canonica visitatio feljegyzése szerint a templom egykor gyönyörű látványt nyújtott, ám a templomot a török átalakította, és erődöt

⁶ canonica visitatio – kánoni látogatás. A megyéspüspök hivatali kötelezettsége, mely szerint egyházmegyéjét évente részben vagy egészében meg kell látogatnia, mégpedig úgy, hogy legalább ötvenként az egész egyházmegye sorra kerüljön. (*Katolikus Lexikon*)

⁷ [Keszthelyi Sándor: Napórák Magyarországon](#) – Magyar Csillagászati Egyesület, 1998

készített belőle. Az erődöt Buda visszavétele után felgyújtották. A törökök elvonulása után a kálvinista lakosok a régi templom jobb oldalán lévő kápolnát, amely épségben megmaradt, kijavították és abból oratóriumot hoztak létre saját részükre. Később a kálvinistákat is kiűzték innen, majd 1722-re a katolikus papok vezetésével kijavították a török által megrongált templomot. A kápolnát elbontották, anyagát pedig a templom építésénél használták fel. A templom szentélye boltozatosan épült, a többi része famennyezettel, amelyet gerendák támasztottak alá. A kórus festett, és fából készült, négy faoszlopon állt. A kóruson öt változatú orgona kapott helyett, a szószék felett Assisi szent Ferenc vászonképe függött.

A torony alatt két kriptát említettek a feljegyzések. Az egyiket Mária Terézia rendelete alapján megszüntették, a másikat a katolikus birtoklás idején építették. A torony alsó két szintje az alatta lévő kriptával együtt 1746-ra készült el, a helyreállítás pedig 1753-ban fejeződött be. A déli és a keleti ajtó, a keleti oldal első emeletéről a karzatra vezető ajtó és ugyanazon a szinten, a déli oldalon nyíló ablak mai formája 1746-ban alakult ki. A harmadik emelet nyugati ablakát befalazták, ekkor épült a kriptá, valamint a földszint boltozata. *Dravetz József*, váli plébános több canonica visitatióban említést tesz a kriptá építéséről, többek között az 1745-1747, 1753. években, későbbi feljegyzések említik még az 1765. és az 1778. években. A feljegyzések szerint *Beniczky Sándor* kriptát építtetett a torony alá saját maga és felesége részére oly módon, hogy négy koporsót lehessen elhelyezni benne. A későbbi bejegyzések tanúsága szerint a kriptában Beniczky Sándor és családtagjai nyugszanak.

Ki volt hát Beniczky Sándor? Beniczei és micsinyei Beniczky Sándor (1687-1761) régi felső-magyarországi nemesi család sarja, aki az osztrák sereg kapitányaként harcolt a bajorok, a franciák, majd Rákóczi csapatai s végül a törökök ellen. Javait a kurucok feldúlták, ő maga pedig börtönbe került. A harcokban kétszer is életveszélyesen megsérült. Az udvar iránti hűségéért 1730. november 21-én a király Martonvásárt a Beniczky házaspárnak, valamint „megszületett és születendő utódaiknak” adományozza. Beniczky az előző tulajdonos, Sajnovics Mátyás halála után vette feleségül annak özvegyét, *Komáromy Évát*. Felesége 1745-ben meghalt, ő pedig Győrbe költözött. 1759-ben 20 ezer forintért átengedi Martonvásárt addigi bérlőjének, Brunszvik Antalnak. Két évvel később, 1761-ben ő maga is elhalálozott.

Említést érdemel az Ürményi családfában megjelenő, az Ürményi és a Beniczky család között létrejött házasság is. *Ürményi Pál* (1669) első felesége beniczei és micsinyei *Beniczky Anna* (1686) volt, házasságukból négy gyermek született: Ádám, Ferenc, Imre és Margit. Ők képviselték az Ürményi család felvidéki oldalágát.

Mindezek alapján talán elmondható, hogy Vál az Ürményi nemzetség számára idejövételük előtt sem volt teljesen ismeretlen hely. Ürményi József a templom tornyát, mint a múlt jeles emlékét megőrizte.⁸

⁸ A torony történetéről bővebben: Hatházi Gábor - Kovács Gyöngyi: A váli gótikus templomtorny. Adatok Vál 14-17. századi történetéhez. Székesfehérvár, 1996.

A kutatásokról

A fellelhető írásos és tárgyi emlékek felkutatása az eddigiek során igen sikeresnek bizonyult: számtalan értékes információt sikerült kideríteni Vál múltjáról, a település sajátosságairól és a tárgyaink hollétéről. Valamennyi érintett adatforrást és múzeumot megkerestük az elmúlt évek alatt. Az összegyűjtött adatok és kutatások alapján a következő kitűzött célunk Vál helytörténetének könyvbe foglalása lehet.

Horváth Kálmán váli plébános

A helytörténeti emlékek, gyűjtések tekintetében elengedhetetlen megemlítenünk *Horváth Kálmán* (1915-1975) egykori váli plébános nevét, aki kiemelkedő szerepet játszott a település múltjának kutatásában és az épített örökségek megóvásában. Szinte hihetetlen, hogy egymaga mennyi mindent tett! Ennek kézzel fogható bizonyítékait is láthattam, amikor a [Forster Központban](#) jártam Vál műemlék iratainak kutatása céljából. Kezemben tartottam az általa kézzel írott kérvényeket, beszámolókat, amelyekkel a váli Ürményi-kastély, az Ürményi-mauzóleum, a gótikus templomtorony és a katolikus templom megőrzését és felújítását szorgalmazta. A katolikus templomban a váli relikviákból helytörténeti múzeumot rendezett be, az áhítatot és a templom stílusának egységét nem zavarva. Cikkei jelentek meg a Műemlékvédelem c. periodikában, megszólalt az Új Emberben a múlt eme jeles emlékeiről beszélve. Az utolsó pillanatáig szünet nélkül, fáradhatatlanul tevékenykedett.

Elfogultság nélkül állíthatom, hogy igen különleges emberek a váliak. Eddig még nem találok olyan településsel, amelynek lakói ilyen mértékben becsülték és ismerték volna településük múltját. Ennek nem csak a kutatásokban való tevékeny részvétel, az érdeklődés a meggyőző bizonyítéka, hanem a tettekre készség, az összefogás is a közös értékeink megóvása érdekében.

Ürményi József

1741. december 6-án született a Nyitra megyei Ürmény mezővárosában. Apja Ürményi István királyi tanácsos, anyja Moszticzky Borbála. 1769-ben vette feleségül Komjáthy Annát, házasságukból kilenc gyermek született. Az első írásos adatok szerint a család a nevét 1156-ban Ylmer, 1275-ben Ilmur, 1277-ben pedig Illmer alakban használta egészen a 17. századig, amikor már az Ürményi nevet viselik. József a pályáját 1766-ban

Ürményi József portréja.
Donát János festménye (1804)

⁹ Ürményi József életéről, munkásságáról jelentős monográfiát írt Pruzsinszky Sándor 1990-ben, amely az interneten az [Arcanum könyvtárban](#) elérhető, olvasható.

kezdte meg királyi ügyészként. A gyors előrejutás során számos fontos tisztséget töltött be: volt királyi tanácsos, kormányzó (Pest, Fejér megye, Galícia), főispán, az udvari kamara kincstárnoka, a királyi tábla elnöke, országbíró és státuszminiszter. Mária Terézia 1775-ben megbízta a magyar tanulmányi rendszer kidolgozásával, így készült el a *Ratio Educationis*¹⁰ c. korszakos tanügyi koncepció. Szolgálataiért a Vál mezővárosra és az Agárd birtokára szóló adománylevéllel és a Szent István-rendjének keresztjével jutalmazták meg.

1791-ben születik meg Ürményi tollából, de álnév alatt, az első nagyszabású magyar közjogi tanulmány, a „Jus Publicum Regni Hungariae”, amely néhány éven át egyetemi tankönyvül is szolgált. 1795-ben a királyi tábla elnökeként vezette az ország újkori jogtörténetének első koncepció perét Martinovics Ignác és társai ellen. Ürményi a bíróságnak az udvar részéről történő – nem titkolt – befolyásolását nem tartotta jogtalannak, ám a per megalapozottságával kapcsolatban komoly kételyei lehettek. A 46 vádlott közül a felségsértés elkövetését csak 14 személynél találta bebizonyítottnak. Hogy mégis bábáskodott az ítéletek meghozatalánál, ebben személyes motívum: saját fenyegetett helyzete játszott szerepet. A letartóztatott bécsi jakobinusok egyike ugyanis ellene vallott, ennek hatására pedig azonnal elmozdították posztjáról, az udvar nyugdíjazta, Ürményi visszavonult váli birtokára. 1801-ben rehabilitálják: előbb Galícia kormányzója, majd Fejér vármegye főispánja lett. Idős kora ellenére megépíttette a katolikus templomot, amelyet még nyers állapotában láthatott. A templom díszített és 1854-ben kialakult formáját azonban sajnos már nem érthette meg. Ürményi József 1825. június 8-án hunyt el 84 éves korában Válon és ott, a családi sírboltban alussza örök álmát.

Bár sokan a család későbbi elszegényedésének okául a templomépitést róják fel, az igazi ok inkább az ország és Vál érdekében tett sok jótétemény lehetett: a bőkezű adakozás, amellyel a család tagjai a haza felemelkedését igyekeztek előmozdítani.

Kevesen tudják, és emléktábla sem örökíti meg, hogy Ürményi József unokája, az azonos nevet viselő politikus (1807-1880) fontos szerepet játszott a Budai Váralagút létrehozásában. Az ifjabb Ürményi József volt ugyanis az, aki a Lánchíd 1849. évi megnyitása után felelevenítette Széchenyi István gróf tervét, és megszervezte azt a részvénytársaságot, amely 1853 és 1856 között megvalósította az építkezést.

Érdekességként említenék meg egy polgári peres iratot, amelyre kutatásaim során bukkantam. Az irat szerint Dreher Antal (felperes) és Ürményi Miksa (alperes) vagyoni perben álltak egymással „4000 ft. kölcsönkövetelés végett”. A dokumentum alapján merült fel bennem a gondolat: aligha volt a véletlen műve, hogy az Ürményi család elszegényedését követően Dreher Antal lett Vál következő birtokosa...

---

¹⁰ A *Ratio Educationis* a 18. század második felében, majd a 19. század elején a Magyar Királyság területére kiterjedő két uralkodó oktatási rendelkezésének, királyi tanügyi rendeletének a *neve* (*Wikipédia*)

Az Ürményi család ma élő leszármazottai

Felvetődött a kérdés: vajon mi történhetett az Ürményi családdal a Válból való elköltözésüket követően; vajon élnek-e még valahol leszármazottai e nemzetségnek. A kérdés különösen időszerűvé vált, amikor közeledett Ürményi József születésének 275-ik évfordulója, amelyről méltóképp szeretünk volna megemlékezni. Igazából ekkor fordult komolyabbra az Ürményi kutatásom, amit azóta is folytatok. Kutatásaimnak ezen ága volt az eddigiek során a leghosszabb ideig tartó és legnehezebb feladat.

Kezdetben csak azt tudtam, hogy Horváth Kálmán váli plébános hajdan tárgyalást folytatott a mauzóleumról az egyik Ürményi leszármazottal. Az illető kilétét ugyan nem sikerült kideríteni, de megtudtam, hogy *dr. Bajnok Lívia* készített tanulmányt a családról. Sikerült személyesen is megismernem Líviát, aki elmondta, hogy az egyik leszármazott részére készült az említett kutatási anyag. Így Lívia segítőkészségének és az internetnek hála kerültem kapcsolatba dr. Járányi Beáta szülésznőgyógyász főorvossal, aki Ürményi József fivérének, Ürményi Mihálynak adai ágát képviseli. Kölsősön örömmel egyeztetünk a megemlékezésre vonatkozó terveket. Már első beszélgetésünk alkalmával sok információt osztott meg velem. Lívia ajánlására kerestem meg *Gudenus Jánost* is, aki szintén nagyon készséges volt az ügyben. Átadta az általa készített családfát is, amelyből a ma élő leszármazottak kilétére is fény derült. A történelmi Ürményiek csak leányágon maradtak fenn.

Az elkövetkező hónapok során sikerült a leszármazottak beazonosítása, és elérhetőségeiket is sikerült felderíteni. Tovább kutakodtam, és a mozaikdarabkák összeillesztésével értem el a következő mérföldkőhöz: báró *Lipthay Antalhoz*, aki II. Ürményi József leányának, *Ürményi Claudiának* az ükunokája. Megkeresésemre szívhez szóló választ kaptam. Köszönetet mondott azért, hogy rá és családjára is gondoltunk, továbbá támogatásáról biztosított a megemlékezésen való részvételük tekintetében. A további leszármazottak elérhetőségéhez is nagy segítséget kaptam tőle. Az Ürményi nemzetség több utódát kerestem meg a kutatás során, köztük a *Blanckenstein* (Atyák), a *Gencsy* (Bethlen) és a *Hellenbach* család tagjait is. Ürményi József feleségének, Komjáthy Annának a leszármazotti ágára Szabó Éva már korábban rátalált, így a megemlékezésen *Komjáthy Károly*, *Komjáthy Zsolnay Éva* és *Komjáthy András* is megtisztelt bennünket a jelenlétével. Adáról, Ürményi Mihály ágáról is számíthattunk leszármazottakra *Ürményi Zoltán* és családja révén.

A meghívó

Előkészületek

A leszármazottak felkutatása után közel fél évig tartó szervezés vette kezdetét a méltó és különleges megemlékezés érdekében, amelyet a váliak, a helytörténeti csapat és a Váli Faluvédő- és Szépitő Egyesület végzett. Az időpontot (2016. október 8) – a kedvezőbb időjárás figyelembe vételével –

Ürményi születésnapjánál néhány héttel korábban tüztük ki. Érdekes véletlen, ami csak a megemlékezés előtti estén merült fel bennem, hogy 1771. október 8-án született *Ürményi Johanna* Nagyszombaton, aki még gyermekkorában hunyt el, és 1868-ban ugyancsak ezen a napon hunyt el *Ürményi Vince* felesége, *Almássy Teréz*, aki férjével együtt a váli Ürményi-mauzóleum kriptájában nyugszik.

A nagy napra kiállítást is terveztünk, így újabb kutatásba fogtam. Több múzeummal is felvettem a kapcsolatot, és valamennyi készségesen nyújtott segítséget a kért tárgyak kölcsönzésével. (Jó néhány esetben okozott számukra gondot a kérdéses tárgyak fellelése. Itt is érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy milyen fontos a rendszeres leltározás és a tárgyak hollétének pontos nyomon követése.)

A Magyar Nemzeti Múzeummal is folytattam tárgyalásokat néhány tárgy kikölcsönzéséről, de sajnos nem tudtuk garantálni a szükséges biztonsági feltételeket, így csak képek formájában tudtak eleget tenni kérésünknek.

A kiállítást a katolikus templomban rendeztük meg. A kiállított tárgyak között szerepelt

A Nemzeti Múzeum Ürményi-relikviái,
köztük a pecsétnyomó

Ürményiné Komjáthy Anna cipője, amely *Horvát Istvánnak*, a Nemzeti Múzeum egykori igazgatójának tulajdonából került a gyűjteménybe. Horvát István az Ürményi család tanítója volt Válon, őt a későbbiekben Ürményi József és Komjáthy Anna is patronálta. Az egykori dokumentumban, amelyre rátaláltam, a cipő mellett egy ládikát is említettek, amelyben érmek, pecsétnyomók, csattok és hajtű maradványok voltak. A múzeum munkatársait is megkérdeztem arról, hogy vajon ezek a személyes jellegű, többnyire női tárgyak miképpen kerülhettek Horváth István tulajdonába.

Sajnos nincs válasz, a rejtély örök titok maradt. Az Ürményi pecsétnyomó állandó kiállítási tárgy a Múzeumban: egy klasszikus pecsétnyomatot a többi képpel együtt a rendelkezésünkre bocsátottak. A Múzeumot a sok segítségért hála és köszönet illeti. Sok érdekességet sikerült összegyűjtenünk az Ürményi családról, amelyek a leszármazottak számára is sok újdonsággal szolgáltak.

Az utolsó simítások

A cikk szerzője a kiállítás tablói előtt

Az Ürményi megemlékezés

2016. október 8.-án a falu történetének talán egyik legnagyobb eseményére került sor.¹¹ A leszármazottak részéről körünkben üdvözölhettük báró Liphay Antalt és feleségét, dr. Járányi Beátát és családját, a Komjáthy családot és az Adáról érkező Ürményi Zoltánt és családját.

Ürményi Zoltán és családja
a koszorúzáson

A résztvevők a templom mellett, a Kálvárián át sétáltak fel a temetőbe az Ürményi mauzóleumhoz, ahol délután fél 3-kor vette kezdetét a megemlékezés. *Bechtold Tamás* polgármester jelenlétében megnyitották a családi sírboltot, majd a leszármazottak illetve az ünnepség résztvevői megkoszorúzták az Ürményiek sírhelyét. *Bechtold Sebestyén* részleteket olvasott fel Mészáros József székesfehérvári kanonok halottas beszédéből, amely 1825-ben hangzott el a váli templomban Ürményi József ravatalánál.

dr. Bajnok Livia

Az ünnepség következő helyszíne a katolikus templom volt, ahol Kovács Zoltán plébános és Ádám Zsuzsanna alpolgármester, a Váli Faluszépítő és -védő Egyesület elnöke köszöntötte az egybegyűlteket. Az Ürményi családfát dr. Bajnok Livia a Forster Központ munkatársa mutatta be a jelenlévőknek, majd Pruzsinszky Sándor, a neves Ürményi

Pruzsinszky Sándor

kutató tartott előadást.

báró Liphay Antal

Az előadások után bemutatták Nagy Ernő és Csókás Zsolt [Az Ürményiek hagyatéka](#) című filmjét, amely a Youtube-on is megtekinthető.

Bácsy Schwarz Zoltán, Kun Emese hegedűs és Németh Zoltán zongorista Ürményi József egyik kedvenc zeneszer-

Dr. Járányi Beáta a
családi címerrel

zőjétől, Boccherinittől játszott néhány szerzeményt. Az Ürményi leszármazottak nevében báró Liphay Antal mondott beszédet. Megköszönte a megemlékezés szervezését, amellyel egy majdnem teljesen elfeledett értéket igyekeztünk visszahelyezni az emberek tudatába. Az ünnepség végén a résztvevők megtekintették a sok különlegességet, ritkaságot felvonultató kiállítást. A rendezvény állófogadással, kötetlen beszélgetésekkel zárult. Megtekinthettük Dr. Járányi Beáta családi örökségeit, és megosztotta velünk a család személyes történeteit is.

¹¹ A kiállításról és a rendezvényekről készült fényképeket Szabó Éva készítette.

A szerző a Komjáthy-család tagjaival.

Balról: Komjáthy András, Komjáthyné Zsolnay Éva és Komjáthy Károly

Fontos megemlíteni, hogy a megjelent leszármazottak korábban nem ismerték egymást; a megemlékezésen találkoztak először. Rendezvényünk tehát a család egyesítéséhez is jelentős mértékben hozzájárult. A megemlékezésnek igen pozitív visszhangja volt. Azzal, hogy az Ürményi család ma élő leszármazottai is megtiszteltek mindent az eseményen, valóban méltóképpen tudunk megemlékezni Ürményi József születésének 275-ik évfordulójáról.

A megyei sajtóban [ezzel a cikkel](#) adtak hírt be a megemlékezésről.

Az Ürményi-leszármazottak

A rendezvény Ürményi József érdemeinek méltatása mellett azzal is hasznos célt szolgált, hogy felhívta a figyelmet Ürményi József munkásságára, az utókor tiszteletét kiérdemlő szellemi és anyagi hagyatékára.

További kutatások

Az Ürményi család kutatása természetesen nem ért véget. Az írásos történelmi anyagokon kívül további tárgyi emlékekre bukkantam. A Szegedi Dóm panteonjának keleti szárnyán 1945-ig Ürményi József országbíró domborműve állott. Az új hatalom azonban a politikai szempontból nemkívánatosnak ítélt személyiségek szobrait eltávolította, és azokat sajnos azóta sem helyezték vissza. Vál Község Önkormányzata és a Váli Faluszépítő és -védő Egyesület kérte Szeged Város Önkormányzatától,

A Nemzeti Emlécsarnok a Dómban - egyelőre az Ürményi-dombormű nélkül

hogy adományozzák Válnak a domborművet, hiszen itt méltó és megbecsült helye lenne. Az Ürményi-dombormű azonban mindmáig nem került elő. A szegedi hatóságok továbbra is megtesznek mindent, hogy előkerítsék az alkotást. A Móra Ferenc Múzeum munkatársai szerint utoljára a 70-es évek közepén bukkant fel a nyoma.

A másik kuriózum a napló, amelyet Ürményi Claudia írt lány korában francia nyelven. A Népszabadság egyik 1996-os keltezésű, Kerényi Ferenc által jegyzett cikkében találtam rá. A napló mind a településünk, mind a leszármazottak számára értékes információkat tartalmazhat. A cikk szerzője szerint a napló magángyűjteményben található. Kerényi Ferenc sajnos időközben elhunyt, a leszármazottak pedig nem tudnak a napló létezéséről. Igyekeztem megkeresni minden jelentősebb műgyűjtőt, aki Kerényi Ferencsel kapcsolatban állhatott. Egyelőre nem jártam sikerrel, de továbbra is keresem, remélem egyszer majd sikerül rátalálni erre a kincsre.

A legutóbbi felfedezés egy tárgyi emlék: Czetter Sámuel műve, miniatűr elefántcsontból készült, 6,5x5,3 cm nagyságú Ürményi József portré, amelyet 1939-ben vásároltak egy árverésen Ernst Lajos hagyatékából. A miniatűrt a Budapest Történeti Múzeum őrzi, jelenleg a Kiscelli Múzeum raktárában található.

Remélem, a fentiekkel sikerült bemutatnom törekvéseinket. Nem csak egyszerű kutatásokról van szó, amellyel a falunk történetét igyekszünk feltárni, hanem arról is, hogy ezek révén betekintést nyerhessünk ősünk életébe is. Megőrizzük a megőrzendőt a jövő nemzedékek részére, felidézzük, és széles körben megismertessük a méltatlanul feledésbe merült Ürményi József tiszteletre méltó hagyatékát. Abban bízunk, hogy a kutatások révén sikerül felhívjunk a figyelmet rájuk, és így az egykoron Ürményi által megálmodott település hamarosan ismét a régi pompájában tündökölhet.